

УДК [34.343]

Лугіна Наталія Анатоліївна –

*кандидат юридичних наук,
доцент, кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України*

Nataliya A. Lugina –

*candidate of juridical sciences,
associate professor,
assistant professor of the department of
criminal law and criminology
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)*

Китун Анастасія –

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри кримінального права та кримінології
навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України*

Anastasiia P. Kytun –

*Master's student of
the Department of Criminal Law and Criminology of
Education and Research Institute of Law,
University of the State Fiscal Service of Ukraine
(31 Universytetska Street, Irpin, 08200, Ukraine)*

Особа з ігровою залежністю як потерпілий від злочину зайняття гральним бізнесом

Актуальність теми статті обумовлюється незаконним існуванням грального бізнесу на території України, що завдає не лише економічних втрат для бюджету держави, а й примножує розповсюдження ігрової залежності серед населення. Незважаючи на те, що ігрова залежність становить собою психологічну хворобу, жодної допомоги чи матеріального відшкодування особа з ігровою залежністю не отримує. Тому доцільним є дослідження особи з ігровою залежністю в статусі потерпілого від злочину зайняття гральним бізнесом для відновлення її порушених прав.

Ключові слова: *жертва злочину, віктимологія, профілактика, лудоманія, гральний бізнес, ігрова залежність.*

Актуальность темы статьи обусловливается незаконным существованием игорного бизнеса на территории Украины, что наносит не только экономических потерь для бюджета государства, но и приумножает распространения игровой зависимости среди населения. Несмотря на то, что игровая зависимость представляет собой психологическую болезнь, никакой помощи или материального возмещения лицо с игровой зависимостью не получает. Поэтому целесообразным есть исследования личности с игровой зависимостью в статусе потерпевшего от преступления занятие игорным бизнесом для восстановления его нарушенных прав.

Ключевые слова: *жертва преступления, ви́ктимология, профилактика, лудомания, игорный бизнес, игровая зависимость.*

N.A. Lugina, A.P. Kytun A Person with a Game Addiction as a Victim of the Crime of Gambling

The article deals with the concepts and essential features of a victim of the crime of gambling. The concept of "gambling" is defined and normative legal acts in the sphere of regulation of gambling are analyzed. The authors analyze the types of victims of gambling crime and their criminologically relevant features. The stages of game addiction have been characterized and the psychological illness of "Ludomania" has been investigated. The authors name the circumstances that create gambling cravings for individuals. A survey of court decisions was conducted on why the status of a victim of criminal offense of gambling was not granted. Also important is the fact that the authors outline the regulatory and legal aspects of regulating gambling in Ukraine, and indicate the types of liability that are currently applied to the said offense. There are also a number of legal conflicts, which are in the legal acts that regulate public relations in the field of gambling.

Also relevant to the article is the fact that the authors analyzed the psychological aspect of gambling, which has a negative impact on civil society, and noted the factors (determinants) of the said negative phenomenon, which give rise to and stimulate the development of offenses in this area. The statistics of persons with gambling addiction in Ukraine are examined. Relations between the offender and the victim and the situations that precede the crime of engaging in gambling are analyzed. The methods of victimology prevention of gambling business are listed. The authors suggested the following ways to prevent gambling and reduce the victims of this crime: improve law enforcement agencies' gambling control, maintain a register of persons with gambling addiction, and provide them with free psychologist assistance.

Keywords: *victim of crime, victimology, crime prevention, madness, gambling, game addiction.*

Постановка проблеми. Актуальність даної теми обумовлюється тим, що незаконний гральний бізнес завдає шкоди не лише економіці держави, а й спричиняє розповсюдження ігрової залежності серед населення. Якщо питанням кримінологічної характеристики особи-злочинця присвячено багато наукових праць, то питання віктимології злочину зайняття гральним бізнесом не є досліджені повною мірою. Зважаючи на те, що кримінологічна профілактика злочинів включає в себе не тільки припинення, запобігання та профілактику злочинів щодо особи-злочинця, а й проведенням віктимологічної профілактики, то постає завдання виокремити основні характерні риси потенційних жертв злочину. Враховуючи той факт, що розповсюдження гральних закладів призводить до того, що особи з ігровою залежністю втрачають своє матеріальне становище, стають асоціальними, безробітними та перебувають в депресивному стані, то доцільним є дослідження щодо надання статусу потерпілого таким особам в кримінальних провадженнях.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням щодо дослідження особи з ігровою залежністю як жертви та як потерпілої від злочину зайняття гральним бізнесом присвятили свої роботи значна кількість науковці. Із найбільш вагомих досліджень з цієї тематики слід відзначити роботи: Н.О. Петричко,

О.О. Дудоров, І.А. Валіков, О.П. Дячкін, Ю.М. Канібер, З. Топорецька, А. Савченко, С.В. Рябчук, О. Гладун. Проте, зважаючи на те, що проблему не вирішено та кількість осіб з ігровою залежністю, які залишаються без будь-якої соціальної допомоги, лише збільшується, це зумовлює необхідність перегляду основних підходів дослідження.

Невирішені раніше проблеми стосуються відсутності єдиного підходу до особи, яка має ігрову залежність та недієвої віктимологічної профілактики зайняття гральним бізнесом.

Метою дослідження є доведення необхідності визнання особи з ігровою залежністю потерпілою від злочину зайняття гральним бізнесом.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання грального бізнесу в Україні» визначено, що гральний бізнес – це діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера. А ст. 203⁻² Кримінального Кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за зайняття гральним бізнесом [1,2].

Однією з підстав криміналізації зайняття гральним бізнесом було розповсюдження ігрової залежності серед населення через відкритість доступу до гральних закладів. Варто зазначити, що ігрову залежність або лудоманію включено Всесвітньою організацією охорони здоров'я до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям (МКХ-10), під кодом F63.0 «Патологічна пристрасть до азартної гри» і визнано психічним захворюванням у понад 100 держав світу [3].

Проте, з 2009 року, початку криміналізації зайняття гральним бізнесом, і дотепер, в жодному кримінальному провадженні не було визнано потерпілих від даного злочину. Можливо, це пов'язано з тим, що жертва злочину одночасно є і правопорушником, оскільки брати участь в азартних іграх в Україні заборонено. В свою чергу, зважаючи на те, яких деструктивних наслідків для життя особи приносить ігрова залежність, яка фактично унеможливає контролювати їх поведінку, то така особа є не правопорушником, а потерпілою та жертвою злочину зайняття гральним бізнесом. Тому для ефективної боротьби зі злочинністю в сфері грального бізнесу, слід дослідити віктимологію даного злочину, а також проаналізувати можливість надання статусу потерпілого жертві грального бізнесу.

Варто зауважити, що віктимологія – напрям кримінології, що вивчає кількісну та якісну характеристики жертв злочинів, закономірності їхніх взаємовідносин зі злочинцями, з метою вдосконалення форм і методів запобігання злочинності. Предметом віктимології, на думку відомого кримінолога Іванова Ю.Ф. є:

- 1) жертви злочинів;
- 2) відносини, що пов'язують злочинця та жертву;
- 3) ситуації, які передують злочину [4].

В свою чергу, на думку Чечель Н., жертва злочину – це особа або певна спільнота людей, якій прямо чи опосередковано завдано будь-якої шкоди від злочинного посягання [5, с. 96–99].

Особливість жертви злочину від грального бізнесу полягає в тому, що чим більша їх кількість, тим більший «попит» на даний злочин. Віктимологічний аспект азартних ігор полягає в тому, що «гравці», які цим займаються, часто стають жертвами та заручниками ситуації,

в яку самі потрапляють. Особа, яка своєчасно не може віддати борг, будь-яким чином намагається виправити становище і віддати його у визначені терміни. В одному випадку, вона бере великі борги під значні відсотки. В іншому – вчиняє злочини з метою добути кошти, а іноді намагається втекти від цього, але її намагання зазвичай виявляються марними і людина перетворюється в так звану мішень для злочинних угруповань. Тому підвищена суспільна небезпека осіб з ігроманією полягає в тому, що вони можуть впливати на стан, рівень та інші показники злочинності.

Щодо відносин, які пов'язують злочинця та жертву злочину, то це відносини з приводу безпосереднього створення всіх умов для проведення азартної гри організатором грального бізнесу та участь в такій азартній грі жертви злочину – учасника.

В свою чергу, ситуації, які передують злочину для жертви злочину це певні негативні моменти життя, що призводять їх до депресивного стану, включаючи в себе надмірне вживання алкоголю чи наркотичних засобів.

Відповідно до інформації поданої в медичному журналі «Нейроньюс» осіб, які мають (або можуть мати ігрову залежність) умовно можна розділити на три групи. До першої групи належать особи, які поряд з ігровою мають і інші види залежностей: алкогольну, наркотичну тощо. Такі люди ведуть абсолютно нездоровий, антисоціальний спосіб життя, що часто супроводжується злочинами. Це пояснюється або патологічною схильністю до залежностей або іншими детермінуючими факторами, що привели особу до життя «поза законом» (судимість, втрата роботи, неблагополучна сім'я) [6, с. 13].

До другої групи належать особи, які проходили лікування від психічних розладів та є психічно нездоровими.

До третьої групи осіб, які мають ігрову залежність належать люди, які таким чином намагаються втекти від самотності, незадоволення від життя, постійного почуття психологічного дискомфорту. Граючи в азартні ігри, вони отримують те бажане почуття «щастя», оптимізму щодо перемоги, ейфорії.

Тобто, особливістю віктимологічної характеристики в сфері грального бізнесу є саме те, що зазвичай участь в азартних іграх беруть

соціально незахищені особи, а саме: неповнолітні; особи, які мають ігрову залежність; безробітні; особи із стійкою наркотичною та/або алкогольною залежністю.

В особливій групі ризику щодо ігрової залежності перебувають підлітки, які досить часто потрапляють під негативний вплив однолітків або дорослих людей. Зважаючи на їх ще несформовану психіку, недосвідченість та відсутність відповідальності за власні дії, неповнолітні особи стають жертвами ігрової залежності [7, с. 24].

Варто виокремити такі кримінологічно значущі ознаки особи-жертви злочину зайняття гральним бізнесом, що зумовлює визнання її потерпілою в межах кримінального провадження щодо злочину зайняття гральним бізнесом:

- наявність відчуття незахищеності й тривоги;
- зниження або відсутність критики свого стану та вчинюваних дій;
- імпульсивність, емоційна нестійкість, нетерплячість, конформізм;
- переважно чоловічої статі (83%);
- переважена вікова категорія: від 18 років до 35 років;
- низький рівень освіти;
- наявність інших патологічних залежностей;
- дезадаптивна поведінка [9, с. 51].

Тобто, жертва злочину зайняття гральним бізнесом має схильність до ігрової залежності, яка фактично унеможливорює мати контроль над своєю поведінкою. Як стверджує Рябчук С.В. ігрова залежність – це патологічна схильність до азартних ігор, що полягає в частих повторних епізодах участі в азартних іграх, які домінують у житті людини і ведуть до зниження соціальних, професійних, матеріальних і сімейних цінностей: така людина не приділяє належної уваги своїм обов'язкам у цих сферах» [Рябчук С. В. Причини й умови зайняття гральним бізнесом в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 1(6) 387. 2016. С. 15.]

Щодо патологічної схильності до азартних ігор, то така особа відчуває залежність вже з першого несподіваного виграшу. Зокрема, клінічна картина психологічної залежності відображається у трьох послідовних стадіях.

Доцільним є аналіз кожної із стадій залежності. Зокрема, видатний психіатр Р. Л.

Кастер визначає, що першій стадії ігрової залежності притаманні такі ознаки, як:

- 1) випадкова гра;
- 2) виграш із можливістю контролю ігрового процесу;
- 3) почастишання випадків гри;
- 4) збільшення розміру ставок;
- 5) фантазії про гру;
- 6) безпричинний оптимізм [6, с. 51].

Для другої стадії, яка є зазвичай програшом характерні наступні ознаки:

- 1) гра на самоті;
- 2) роздуми винятково лише про гру;
- 3) затягнення епізодів програшів;
- 4) нездатність контролювати ігровий процес;
- 5) брехня та приховування власної проблеми; зниження рівня турботи про сім'ю;
- 6) зменшення робочого часу на користь гри;
- 7) відмова платити борги, що супроводжується зміною особистісного реагування — дратівливість, втомлюваність, похмурість, нетовариські стосунки [6, с. 54].

При цьому вибудовується складна емоційна атмосфера, накопичуються великі борги, створені як законним, так і незаконним чином, кредити, позики грошей. Відчайдушні спроби припинити грати залишаються малоуспішними. Третя стадія (розчарування і відчай) поєднує:

- 1) втрату професійної та особистої репутації;
- 2) значне збільшення часу, проведеного за грою;
- 3) підвищення розміру гральних ставок;
- 4) наростаюче віддалення від родини і друзів.

Всі три стадії супроводжуються постійними докорами сумління, каяття, ненависті до інших, паніки, безнадії. В свою чергу, проблеми із законом тягнуть за собою суїцидальні думки і спроби, зловживання алкоголем. Зрештою, фінал цієї стадії аналогічний до тієї, що у хворих на алкогольну залежність називається «падінням на дно» — гравець знаходиться в емоційному спустошенні, дезадаптації, асоціальності та втрачає бажання жити. Відсутність гри схожа для нього за відчуттям із браком алкоголю для людини, яка

страждає від алкогольної залежності. Як правило, цей період супроводжується розлученням, арештом, відчуттям безвиході, емоційними зривами, безнадією та думками про зведення рахунків із життям.

Висновки. Із наведеного вище вбачається реальна загроза для особистості від відкритого доступу до гральних закладів, що має вкрай пагубний вплив на її життя та провокує виникнення ігрової залежності. Ігрова залежність становить собою небезпечну психологічну хворобу, яку необхідно лікувати та обмежувати доступ до азартних ігор на користь такої особи, її сім'ї та суспільства в цілому. В свою чергу, поширення грального бізнесу лише збільшує кількість жертв даного злочину, які в прямому сенсі слова «ламають» собі життя та своїм близьким.

Тому, доцільним є перегляд судової практики та практики правоохоронних органів з приводу розгляду та розслідування кримінального провадження щодо злочину грального бізнесу.

По-перше, варто присвоювати статус потерпілого жертвам злочину та зобов'язувати організаторів грального бізнесу в оплаті лікування особи з ігровою залежністю, а також відшкодувати завдані матеріальні та моральні збитки. Це, в свою чергу, зробить міру покарання для злочинців більш справедливою та рівноцінною, аніж тою, ніж передбачена зараз,

яка полягає у відшкодуванням шкоди лише державі.

По-друге, наступним кроком для віктимологічної профілактики зайняття гральним бізнесом, є проведення соціальних рекламних роликів, виховних годин присвячених темі ігрової залежності в школах. Також для контролю над станом грального бізнесу, необхідно створити реєстр осіб, які вже мають ігрову залежність та, які б періодично мали з'являтися у психолога для перевірки.

Таким чином, зважаючи на вищевикладене, варто підсумувати, що жертва злочину зайняття гральним бізнесом є одночасно і потерпілою, оскільки потяг до азартних ігор провокує в неї зникнення будь-якого інтересу до інших життєвих цінностей, що призводить до втрати сім'ї, роботи, грошей. Без надання психологічної допомоги така особа не може самостійно справитись із своєю залежністю, що робить її асоціальною, маргіальною, депресивною та часто із суїцидальними думками. Від розповсюдження гральних закладів її становище погіршується, вона може перетворитись на безхатченка, злочинця або ж взагалі закінчити життя самогубством. Оскільки такі ситуації складаються через порушення законодавства організатором грального бізнесу, можна дійти висновку, що він зобов'язується компенсувати завдану шкоду та відновити порушені права таких осіб.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15.05.2009 року № 1334-VI. Дата оновлення: 11.08.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17> (дата звернення: 01.11.2019).
3. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision. URL: <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2016/en> (дата звернення: 03.11.2019).
4. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: навч. посіб. 2006. URL: <http://textbooks.net.ua/content/category/8/1/11> (дата звернення 15.10.2019).
5. Чечель Н. Жертва злочину і віктимність. *Юридична Україна*. № 7. 2011. С. 96–99.
6. Пінчук І.Я Ігроманія: сучасні реалії та шляхи подолання: науково-популярний посібник. К.: ТОВ «Медичний журнал «Нейроньюс». 2018. 60 с.
7. Пінчук І. Я., Табачников С. І., Древіцька О. О., Аймедов К. В., Осуховська О. С., Шевцов А. Г., Колодежний О. В. Ігроманія: сучасні реалії та шляхи подолання: науково-популярний посібник. К.: ТОВ «Медичний журнал «Нейроньюс». 2018. 60 с.

8. Політова А.С. Соціальна обумовленість криміналізації злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України щодо зайняття гральним бізнесом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-2. С. 95.

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2001. № 25–26. St. 131.
2. Pro zaboronu hralnoho biznesu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 15.05.2009 roku № 1334-VI. Data onovlennia: 11.08.2013 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17> (data zvernennia: 01.11.2019).
3. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision. URL: <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2016/en> (data zvernennia: 03.11.2019).
4. Ivanov Yu. F. Kryminolohiia: navch. posib. 2006. URL: <http://textbooks.net.ua/content/category/8/1/11> (data zvernennia 15.10.2019).
5. Chechel N. Zhertva zlochyну i viktymnist. *Yurydychna Ukraina*. № 7. 2011. S. 96–99.
6. Pinchuk I.Ya Ihromaniia: suchasni realii ta shliakhy podolannia: naukovo-populiarnyi posibnyk. K.: TOV “Medychnyi zhurnal “Neironius”. 2018. 60 s.
7. Pinchuk I. Ya., Tabachnikov S. I., Drevitska O. O., Aimerov K. V., Osukhovska O. S., Shevtsov A. H., Kolodieznyi O. V. Ihromaniia: suchasni realii ta shliakhy podolannia: naukovo-populiarnyi posibnyk. K.: TOV “Medychnyi zhurnal “Neironius”. 2018. 60 s.
8. Politova A.S. Sotsialna obumovlenist kryminalizatsii zlochyну, peredbachenoho st. 203-2 КК Ukrainy shchodo zainiattia hralnym biznesom. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 2013. № 6-2. S. 95.